

NATALIE Z. DAVIS:

ANTROPOLÓGIA ÉS TÖRTÉNETTUDOMÁNY
A NYOLCVANAS ÉVEKBEN

(*The Journal of Interdisciplinary History*, 1981:2.
268–273)

A múlt lehetőségei

Egyes mai történészek számára nem egyfajta *l'histoire immobile* a vonzó az antropológusok munkájában. A kétféle vállalkozás kapcsolata még csak nem is igazi újdonság. Hérodotosz összekötötte a perzsa háborúk történetének elbeszélését különféle népszokások leírásával. Hume ugyanakkor írta *The Natural History of Religion* című művét, amikor megörökítette Skócia és Anglia történelmi eseményeit. Vico és Marx egyszerre kutatták a múlt társadalmainak alapvonásait és a történelmi változás okait. A történészek ugyanezzel a céllal teszik oda a Trobriand-szigetek lakóiról és az azandékról szóló könyveket az európai és az amerikai boszorkányperek leírásai, Mauss művét Block-köteteik mellé.¹

Az antropológiai írásokat négy vonásuk teszi hasznossá a történészek számára: alapos megfigyelésekkel mutatják be a társadalmi interakció eleven folyamatait; érdekes magyarázatokat adnak a szimbólikus viselkedés jelenségeire; érzékeltetik, hogy miként illeszkednek egymáshoz egy társadalmi rendszer részei; s végül anyagaikat olyan kultúrákból merítik, amelyek nagyon különböznek azoktól, amelyeket a történészek szoktak tanulmányozni. A történész mindenekelőtt talán azért fordul ezekhez az írásokhoz, mert ezek a történész kollégák gyakorlatában is előforduló, ám zavarbaejtő jelentésű eseményeket próbálnak értelmezni. Miért ült az a szent ember az 5. században a hatvan láb magas oszlopon évekig, s miért sereglettek köréje a szír falvak lakói, hogy láthassák? Hogyan gondolkodtak azok a kora-középkori közösségek, amelyek az egyik vádlottat az izzó

Natalie Z. Davis a Princeton-i Egyetemen a történettudományok Henry Charles Lea professzora. Ő a szerzője a Society and Culture in Early Modern France (A korai-középkori Franciaország társadalmá és kultúrája) c. könyvnek (Stanford, 1975).

vas vagy a vízbemerítés próbájának vetették alá büntetésül, amíg a másíknak megengedték, hogy esküszegőket állítson ki ügye védelmében? Hogyan válhatott szent egy agárból? Miért voltak még a reneszánsz Firenzében is olyan fontosak a Szeplőtelen Szűz tiszteletére rendezett körmenetek? Miért tartotta századokon át izgalomban az embereket Krisztus jelenvalósága az oltáriszentségben? Miért foglalkoztatták a 19. századot oly nagy mértékben a férfi szexualitás rendellenességei? Mit kezdünk a nép olyan vezetőivel, akiknek látomásai vannak, vagy olyan vallási mozgalmakkal, amelyek hívői sugalmazott prédikációkat tartanak vagy kinyilatkoztatásokat tesznek?²

E jelenségeket a történészek gyakran tekintették irracionálisnak, babonásnak, vagy valóságos és súlyos társadalmi-politikai konfliktusok önkényes elfedésének. Mi, történészek a történelem cselekvő alanyainak felismert, vagy fel nem ismert racionális érdekeivel magyaráztuk a különféle helyzeteket, az antropológusok viszont éppen ezekre a jelenségekre összpontosították megfigyeléseiket: figyelmesen hallgatták a transzba esett személyek szavait, és felfedezték, hogy van valamiféle igazságtartalma beszédjüknek (mint pl. Metraux Haitiban); Sri Lankában nyomon követték az ördögűző szertartások kifinomult ritmusát, s megállapították, hogy a bohóckodás és a nézők reagálása egy, az áldozatok bajait gyógyító hitvilágban gyökeredzik. A történész számára hasznosak lehetnek az ilyen magyarázatok, hiszen lehetővé teszik saját hasonló problémáik újfajta megközelítését.³

Az antropológiai irodalom olyan ismert jelenségekkel kapcsolatban is töprengésre készíti a történészeket, amelyekkel korábban nemigen foglalkoztak. Ezek nem annyira rejtélyes, mint inkább jelentéktelennek vélt, vagy szívesen más szakterületekre bízott jelenségek. Hányan foglalkoztak például közülünk vallástörténettel, s kutatják az egyházak szociális és etikai tanait, a szentbeszédék és vitairatok motívumait, a papok és hívők származását, sőt az istentiszteletek gyakoriságát, holott egyszer se vették még szemügyre azt, amit a hívők gyakran a legfontosabbnak tartanak istenhez fűződő kapcsolatukban – a liturgiát és az imádságot. De ha szemügyre is vesszük ezeket a dolgokat, vajon tudjuk-e, hogy segítségükkel miként érthetünk meg jobban egy történelmi korszakot? Először magukat a szövegeket kell tanulmányoznunk, a misszálét, a *Forme des prieres ecclésiastiques*-et, a *Book of Common Prayer*-t és más imádságoskönyveket, majd meg kell néznünk, hogy mit mondanak ezekről az irodalom és a liturgia szakértői. Turner, Geertz és más antropológusok munkáihoz akkor

fordulhatunk, ha arra keresünk utalásokat, hogy az egyházi szertartás mi-ként lehet a kultúra átörökítésének eszköze, hogy mennyit árul el a társadalmi kapcsolatokról, és mennyire szilárdítja meg azokat, hogy miként alakítja az önfegyelem formáit és miként erősíti a jellegzetes lelkiállapoto-kat és fogékonyságot.⁴

Azoknak az etnográfiai tanulmányoknak is sokat köszönhetnek a történészek, amelyek új megvilágításba helyezték a fontos kötődéseket és konfliktusokat kifejező informális vagy kisebb léptékű interakciókat. A varázslás és az ellenvarázslás etnográfiai megfigyeléseit az elsők között hasznosították a boszorkányüldözésekkel és a boszorkányoktól való félelemmel foglalkozó történeti munkák. A korábbi történelmi értelmezések alapja az az elgondolás volt, hogy a bigott üldözők az ismeretlen iránti félelmeiket vetítették ki ártatlan áldozataikra, vagy hogy a megfélemlített illetve hallucináló nők soha meg nem történt eseményekről vallottak. Ma már azonban olyan színterekként foghatjuk fel a boszorkánypereket, ahol a központi hatóságok, a helybeli emberek és maguk a falusiak csaptak össze a legkülönbözőbb politikai, társadalmi, pszichológiai vagy éppen szexuális kérdésekben. Így meg tudjuk különböztetni mindazokat az orvosi, rituális és egyéb tevékenységeket, amelyeket a szomszédok esetleg a varázslás körébe soroltak.⁵

Hasonló módon segítettek nekünk a cseremechanizmusok megér-tésében az antropológusok beszámolóí, az ajándékozásról és a reciprocitás-ról, a különféle vállalkozói stílusokról, a más és más jellegű piacokról és bazárokról szóló írások. A keresztszülői és névadói szokások etnográfiai irodalma pedig azok számára bizonyul értékesnek, akik a családokon túli kliensrendszerekhez és kapcsolatokhoz szeretnének újfajta eligazodási pontokat találni.⁶

Hogy azután a történészek miként kapcsolják a nagyobb történeti korszakokhoz e jelenségeket és viszonyokat, az attól is függ, hogy a társadalmi rendszerek melyik elméletét vallják magukénak. A kultúra különböző szféráinak összefüggéseit illetően a történettudomány és az antropológia ugyanazoknak az elméleti hagyományoknak az örököse: a Zeitgeist-felfogásnak, amely szerint a korszellem minden fontosabb intéz-ményen nyomot hagy; a marxizmus változatainak, amelyekben rendszerint abban az értelemben különböztetik meg az anyagi és a kulturális szférát, hogy az előbbi kihat az utóbbira, s amelyek szerint magát a társadalmi rendszert konfliktus jellemzi; a különféle liberális elméleteknek, amelyek a sokféle társadalmi erő és intézmény kölcsönhatását tekintik alapvető-

nek, s amelyek ily módon úgy vélik, hogy hol az egyik, hol a másik erő játszik uralkodó szerepet. Ha a társadalmi rendszerek antropológiai elmélete nem más, mint a régi *Zeitgeist*-felfogás egyszerű újrafogalmazása, akkor történész körökben nem kelt különösebb érdeklődést. De amikor az egymást kiegyensúlyozó vagy megváltoztató ökoszisztémák finoman kidolgozott jellemzését rajzolja meg, akkor az antropológia elmélet – mint Rappaport *Disznókat az ősöknek* és Geertz *Az involutív agrárfejlődés* című munkája tanúsítja – sok mindennel kiegészítheti a francia és az amerikai *geohistoire* szemléletet. Amikor pedig a kulturális jelentések olyan gondosan megfigyelt tárházát mutatják be, ami megértetheti velünk a termelést és a többi gyakorlati tevékenységet, s ami közvetítést teremt számunkra a gondolkodás és a cselekvés világa között (mint Sahlins *A kultúra és a gyakorlati ész* című könyve), akkor az eszmetörténetről és korszakairól kialakított elképzeléseink is megváltozhatnak.⁷

Így a nemi szerepek rendszeréről egy amazonasi brazil faluban, egy észak-luzoni erdővidéken vagy Új-Guinea nyugati fennsíkain kialakított felfogás – hogy mekkora tevékenységi köre és beleszólása van a férfiaknak és a nőknek, hogy mi a viszony a férfi és a női szimbolika között – ismert dokumentumokkal kapcsolatban is egy sereg új kérdést vethet fel a történész számára, s olyan források kutatására ösztönözheti, amelyeket azelőtt nem tartott tárgyához tartozónak. Bár az etnográfus gyakran sajátos képet ad a terepről (ezt bizonyítja Weiner is, aki újralátogatta Bronislaw Malinowski Trobriand-szigeteit), közvetlen érintkezése a vizsgáldásban érintett személyekkel a társadalmi rendszer működésének olyan vonásait tárhatja fel, amelyek többé-kevésbé rejtve maradnak a történész előtt, aki a kultúra szeleteit szövegeken, képeken és tárgyi emlékeken keresztül kénytelen megközelíteni.⁸

Érdekes lehet-e az európai történelemmel ismerkedő egyetemi hallgató számára egy felső-amazonasi törzs élete? Megfelelő megközelítésben igen. A történészek régóta használják az összehasonlító módszereket, de általában megmaradnak a nyugati illetve a „fejlett” társadalmak körében (például az angol és a francia gazdasági fejlődést, Kelet-Európa és Nyugat-Európa agrártörténetét, az európai, a kínai és a japán feudalizmust, az Antillák és az Egyesült Államok déli államainak rabszolgatartó rendszereit hasonlították össze). Az antropológia iránti érdeklődés következtében most a kultúrák összevetésén alapuló módszereinket olyan „primitív” vagy archaikus társadalmakra is kiterjesztettük, amelyek a mi társadalmunktól gyökeresen különböznek. Erre esetenként ott van szükség, ahol a

történész a szájhagyománnyal vagy más „archaikusnak” tekintett témával foglalkozik. Ahogy Lord azt találta, hogy Jugoszláviában a mesemondók olyan kompozíciós művészetet alakítottak ki, ami megvilágíthatja a homéroszi szerkesztést, ugyanúgy elképzelhető, hogy a történészek egyes afrikai kultúrák emlékeztető eszközei és közmondásai nyomán jobban maguk elé tudják majd képzelni a 16. századi falvak szájhagyományon alapuló kultúráját. A távoli összehasonlítás akkor is gyümölcsöző lehet, ha egy jelenségkört már annyira régen tanulmányoznak az ismert nyugat-centrikus megközelítésben, hogy újabb vonásokat már nem tudnak feltárni, vagy ha az adott témával olyannyira keveset foglalkoztak, hogy körvonalai is alig tisztázódtak. Így például az európai zsidóság történetének alaposabb megértéséhez nem csupán az alaposabb kutatás járulhat hozzá, hanem az is, ha fontolóra vesszük a kasztok és az etnikumok antropológiai irodalmának eredményeit. A szexuális viselkedés nyugati történetének magyarázatában pedig a világ más részeinek szexuális viselkedésrendszere és kultúrája lehet segítségünkre.⁹

Természetesen van abban némi kockázat is, ha a történész az antropológiából merít. Az egyik veszélyre maguk az antropológusok hívják fel a figyelmet: a történészek eklektikus módon választják ki mestereiket a segédtudományok képviselői közül, és érzéketlenül vegyítik a szakma elmentéses nézeteket valló alakjainak gondolatait. A demográfia és a gazdaság meghatározó szerepét valló elméleteket együtt idézik a szimbólikus elemzésekkel, a jelentés és a nyelv fontosságát hangsúlyozó nézeteket nyugodt lélekkel összeboronálják a funkciót és a hatalmat előtérbe állító elméletekkel, válogatás nélkül hivatkoznak a kultúra evolúcióját elfogadó és kétségbe vonó szerzőkre. Úgy tűnik azonban, hogy nem ez a döntő probléma. A történészek nyilván meg akarnak ismerkedni a legkülönbözőbb antropológiai iskolákkal (és az antropológiai eklekticizmussal is), majd szeretnék mindezt hatásosan beépíteni a társadalmi szervezetekről alkotott elképzeléseikbe. Nekünk történészeknek nyilván kellő gonddal kell olvasnunk az etnográfiai anyagokat, mert csak így érthetjük meg érveiket és bizonyítékaikat. De miért kellene magunkévá tennünk mindazokat a fenntartásokat, amelyekkel az antropológusok egymás munkáit fogadják? És miért kellene jobban azonosulnunk az ő belső vitáikkal, mint amennyire ők azonosulnak a történészekéivel?

Súlyosabb a veszély, ha az antropológiai elemzést és terepmunkát helytelenül alkalmazzuk történeti példákra. Az antropológiai írásokat nem receptek kedvéért forgatjuk, hanem azért, hogy ötleteket merítsünk be-

lölük; nem az egyetemes emberi viselkedés szabályait keressük bennük, hanem az értelmes összehasonlítás lehetőségeit. A történeti források elmélyült kutatását semmi sem pótolhatja. Arra semmiképp se használhatunk egy új-guineai vagy zambiai rituálét, hogy mondjuk vele magyarázzuk meg egy 16. századi európai rituálé jelentését és funkcióit, s hogy ne kelljen az adott kor embereinél és intézményeinél keresnünk a bizonyító anyagot. Nem tudjuk az azandék boszorkánypereinek pszichológiáját az európai boszorkányvadásokkal összevetni, ha nem vesszük figyelembe a 17. század elképzeléseit a tulajdonról, a testről és a lélekről, az egészségről és a társadalmi összetartozásról, majd az ilyen és hasonló eszmék feltehető hatását az emberek egymással szemben érzett félelmeire.¹⁰

Az antropológia tehát nem a társadalmi valóság valamiféle magasabbrendű képe, amelyhez a történészeknek is igazodniuk kellene, hanem egy a mi tudományágunkhoz egyre szorosabban kapcsolódó társtudomány. Az etnográfusok úgy az utóbbi negyven évben tanulmányozzák a törzseken túl a városi és paraszti kultúrákat is, s ahogy érdeklődési területük fokozatosan áttolódott a „fejlett” társadalmak és a mai Európa kérdéseire, úgy kezdte őket egyre inkább foglalkoztatni a történelmi változás természete és a múlt vizsgálata. Így nem csupán azt kell gondosan megvitatnunk, hogy mit vegyünk át az etnográfusoktól, fel kell készülnünk arra is, hogy tanácsokat adjunk nekik saját munkájukkal és az antropológiai elmélettel kapcsolatban.¹¹

Amikor Mintz a cukor termelésének és fogyasztásának elterjedését az évszázados társadalmi változások mutatójaként használja, akkor javasolhatjuk, hogy vesse össze eredményeit a méz termelésére, eladására és fogyasztására vonatkozó adatok alakulásával. Amikor olyan antropológiai szövegeket olvasunk, amelyekben a változások és a konfliktusok rovására túlhangsúlyozzák a rendszer és az egyetértés szerepét, akkor kimutathatjuk, hogy hol vannak a repedések, hol vannak a viszályok és ellentétek forrásai, vagy hogy melyek az átalakulásnak azok a mechanizmusai, amelyek nagy valószínűséggel jelen vannak egy társadalom életében (és reménykedjünk, hogy nem pusztán a városiasodás, a kommercializálódás és az iparosodás „elkerülhetetlen” folyamataival fogunk minden változást magyarázni). Amikor a szimbólumok vagy a rituális cselekvések egy csoportját csakis egy szilárd kultúra összefüggései között tekintjük teljesen kidolgozottnak, akkor töprengjünk el azon, hogy mit jelenthetnének e jelenségek egy változó vagy ellentmondásos helyzetben.¹²

Ami saját történelmi gondolkodásmódotam illeti, rám az antropoló-

gia nem a mozdulatlan múlt, hanem a sokféle emberi tapasztalat iránti fogékonyság erősítéseként hatott. Számos állandóan kutatott viszonylat nem fér bele evolúciós sémáinkba. A piacok nem mindig tüntetik el az ajándékozást, a központok nem mindig szüntetik meg a helyi kötődéseket, a történelem nem mindig lép a mítosz helyébe. Az antropológia kiszélesítheti lehetőségeinket, megszabadíthat minket szemellenzöinktől, megtaníthat a múlt újfajta látására és felfedeztethet velünk a történeti szövegek ismerős világában számos különös és meglepő jelenséget.

Jegyzetek

1. Hérodotosz: *A perzsa háborúk*; David Hume: *The Natural History of Religion* (A vallás természettörténete). London, 1957.; Gianbattista Vico: *La Scienza Nuova* (Az új tudomány). Nápoly, 1744.; Karl Marx: *A tőke*; Marcel Mauss: *The Gift. Forms and Functions of Exchange in Archaic Societies* (Az ajándékozás. A csere funkciói és formái az archaikus társadalmakban). Ian Cummission fordításában London, 1969.; és Marc Bloch: *La société féodale* (A feudális társadalom). Párizs, 1939.
2. Peter Brown: „*The Rise and Function of the Holy Man in Late Antiquity*” (A szent ember megjelenése és funkciója a kései antikvitásban). *Journal of Roman Studies*, LXI (1972), 80–101.; uő: *The Making of Late Antiquity* (A kései antikvitás kialakulása). Cambridge, Mass., 1978., 54–101.; Rebecca V. Colman: „Reason and Unreason in Early Medieval Law” (Ésszerűség és ésszerűtlenség a koraközépkori jogban). *Journal of Interdisciplinary History*, IV (1974), 571–592. A koraközépkori jog Colman-féle antropológiai megközelítése ígéretesebb kísérlet, mint Charles Raddingé, aki Jean Piaget fejlődésméleteit alkalmazva a középkori kultúrákban (és általában a primitív társadalmakban) az 5–8 éves gyermekek kognitív egocentrikusságának kifejeződését látja. Vö. Charles Radding: „*Superstition to Science: Nature, Fortune and the Passing of the Medieval Ordeal*” (A babonától a tudományig – természet, szerencse és a középkori próbák kiállása). *American Historical Reviews* LXXXIV (1979), 945–969. Lásd még Jean-Claude Schmitt: *Le saint lévrier, Guinefort, guérisseur d'enfants depuis le XIIIe siècle* (Guinefort, a szent agár, a 13. század óta a gyermekek gyógyítója). Párizs, 1979.; Richard Trexler: „Florentine Religious Experience: The Sacred Image” (Vallási élet Firenzében – a szentkép). *Studies in the Renaissance*, XIX (1972), 7–41.; uő: *Public Life in Renaissance Florence* (A reneszánsz Firenze közelete). New York, 1980.; *Society and Culture in Early Modern France* (A koraközépkori Franciaország társadalma és kultúrája). Stanford, 1975. 162–187.; Carroll Smith-Rosenberg: „*Sex as Symbol in Victorian Purity: An Ethnohistorical Analysis of Jacksonian America*” (A szexualitás, mint a viktoriánus tisztaság szimbóluma – Jackson Amerikájának néprajztörténeti elemzése). A John Demos és Sarane Spence Boocock által szerkesztett kötetben: *Turning Points: Historical and Sociological Essays on the Family* (Fordulópontok – történeti

- és szociológiai tanulmányok a családról). Chicago, 1978. 212–247.; B. Robert Kreiser: *Miracles, Convulsions and Ecclesiastical Politics in Early Eighteenth-Century Paris* (Csodák, eksztázis-kitörések és egyházpolitika a 18. század eleji Párizsban). Princeton, 1978.; Clarke Garrett: *Respectable Folly: Millenarians and the French Revolution in France and England* (Tiszteletreméltó bolondság – a chiliasztikus mozgalom és a francia forradalom Franciaországban és Angliában). Baltimore, 1975.
3. Alfred Métraux: *La Vaudou Haitien* (A haiti varázsló). Párizs, 1958., 106–127.; Bruce Kapferer: „Ritual, Audience and Reflexivity: Sri Lanka Exorcist Rites” (Rítus, hallgatóság, visszahatás – a Sri Lanka-i ördögűző rítusok). A John MacAloon által szerkesztett kötetben: *Rite, Drama, Festival, Spectacle: Rehearsals toward a Theory of Cultural Performance* (Rítus, dráma, fesztivál, látványosság – próbálkozások a kulturális előadás elméletének kialakítására). Megjelenés alatt. Mary Douglas tanulmánya a tabuk jelentéséről egyike a történéseket különösen befolyásoló számos antropológiai írásnak: *Purity and Danger* (Tisztaság és veszély). Harmondsworth, 1966. De van olyan antropológus, aki maga is történész módszerekkel tanulmányozta az eskük és az ereklyék jelentését, éspedig ifj. William Christian: *Local Religion in Sixteenth-Century New Castile* (A helyi vallási élet a 16. századi New Castile-ben). Princeton, 1981.
  4. Gregory Dix: *The Shape of the Liturgy* (A liturgia alakulása). London, 1945 (2. kiadás.); Helen C. White: *The Tudor Books of Private Devotion* (Az egyéni ájtatosság könyvei a Tudor-korban). Madison, 1951.; Margaret Doody: „How shall we sing the Lord's song upon an alien soil?": *The New Episcopalian Liturgy* („Hogyan énekeljük az Úr dalait idegen földön?” – Az új püspöki liturgia). A Christopher Ricks és Leonard Michaels által szerk. kötetben: *The State of the Language* (A nyelv állapota). Berkeley, 1979. 108–124.; Evelyn Underhill: *Worship* (Imádság). New York, 1936.; Victor Turner: *The Forest of Symbols. Aspects of Ndembu Ritual* (A jelképek erdeje – szempontok a ndembu rítushoz). Ithaca, 1967.; uő: *The Ritual Process* (A rituális eljárás). Chicago, 1969.; Clifford Geertz: *The Religion of Java* (A jávai vallás). Glencoe Ill. 1960.; uő: *The Interpretation of Cultures* (Kultúrák értelmezése). New York, 1973., 142–169.; Roy Rappaport: *Ecology, Meaning and Religion* (Ökológia, jelentés, vallás). Richmond, Ca., 1978.
  5. Boszorkányság történeti magyarázatánál az antropológia eredményeire támaszkodó újabb tanulmányok közül lásd Keith Thomas: *Religion and the Decline of Magic* (A mágia hanyatlása és a vallás). London, 1971.; Carlo Ginzburg: *I benedanti. Ricerche sulla stregoneria e sul culti agrari tra Cinquecento e Seicento* Torino, 1966.; Paul Boyer és Stephen Nissenbaum: *Salem Possessed: The Social Origins of Witchcraft* (A megszállott Salem – a boszorkányság társadalmi gyökerei). Cambridge, Mass., 174.; Garrett: „Witches and Cunning Folk in the Old Regime” (Boszorkányság és bájolók az ancieni regime idején). A Jacques Beauroy, Marc Bertrand és Edward T. Gargan által szerk. kötetben: *The Wolf and the Lamb. Popular Culture in France from the Old Regime to the Twentieth Century* (A farkas és a bárány. Népi kultúra Franciaországban az Ancieni regime-től a 20. századig). Stanford, 1976.; Richard A. Horsley: „Who were the Witches? The Social Roles of the Accused in the European Witch Trials” (Kik voltak a

- boszorkányok? Az európai boszorkányperek vádlottainak társadalmi szerepe). *Journal of Interdisciplinary History*, IX, (1979), 689–716. Lásd még az annotált bibliográfiát Marie-Sylvie Dupont-Bouchat, Willem Frijhoff és Robert Muchembled könyvében: *Prophetes et sorciers dans les Pays-Bas, XVIe–XVIIIe siècle* (Proféták és boszorkányok Németalföldön a 16.–18. században). Párizs, 1978. 33–39.
6. Mauss: *The Gift* (Az ajándékozás.); Marshall Sahlins: *Stone Age Economics* A kőkorszak gazdaságtana). Chicago, 1972.; Annette B. Weiner: *Women of Value, Men of Renown. New Perspectives in Trobriand Exchange* (Értékes asszonyok, hírneves férfiak. A csere új távlatai a Trobriand-szigeteken). Austin, Texas, 1976. A történészek közül ezt a megközelítést alkalmazza M.I. Finley: *The World of Odysseus* (Odüsszeusz világa). New York, 1965.; A.Y. Gurevich: „Wealth and Gift-Bestowal among the Ancient Scandinavians” (Vagyon és ajándékozás az ókori skandináv népeknél). *Scandinavica*, VII (1968), 126–138.; Georges Duby: *Guerriers et paysans: VII–XIIe siècle; premier essor de l'économie européenne* (Katonák és parasztok – az európai gazdaság első fellendülése a 7–12. században). Párizs, 1973.; Lester Little: *Religious Poverty and the Profit Economy in Medieval Europe* (Vallásos szegénység és profitgazdaság a középkori Európában). Ithaca, New York, 1978.; Christiane Kalpisch-Zuber: „The Medieval Italian Matinata”. *Journal of Family History* V (1980), 2–27.; Claude Meillassoux szerk.: *The Development of Indigenous Trade and Markets in West Africa* (A belföldi kereskedelem és a piacok fejlődése Nyugat-Afrikában). London, 1971.; C.Geertz: *Peddlers and Princes: Social Change and Economic Modernization in Two Indonesian Towns* (Társadalmi változás és gazdasági modernizáció két indonéz városban – hercegek és kufárok.); uő: „Suq: the bazaar economy in Sefrou” (Suq – a bazárgazdaság Sefrouban). A C. Geertz, Hildred Geertz és Lawrence Rosen által szerk. kötetben: *Meaning and Order in Moroccan Society* (Jelentés és rend a marokkói társadalomban). Cambridge, 1979. 123–313.; A.L. Udovitsch: „Formalism and Informalism in the Social and Economic Institutions of the Medieval Islamic World” (Formális és informális elemek a középkori iszlám világ társadalmi és gazdasági intézményeiben). A Speros Vryonis és Amin Banani által szerk. kötetben: *Individualism and Conformity in Classical Islam* (Individualizmus és konformitás a klasszikus iszlám világában). Wiesbaden, 1977. 61–81.; Sidney Mintz és Eric Wolf: „An analysis of Ritual Coparenthood (Campadrazgo)” (Comparazgo – a rituális társszülőség egy elemzése). *Southwestern Journal of Anthropology*, VI (1950), 341–368.; Julian Pitt-Rivers: *The Fate of Schechem, or the Politics of Sex* (Schechem sorsa avagy a szexualitás politikája). Cambridge, 1977. 48–70.; Françoise Zonabend: „La parenté baptismale á Minot (Cote-D'Or)” (A keresztszülőség az aranyparti Minotban). *Annales*, XXXIII (1978), 656–676.
7. Rappaport: *Pigs for the Ancestors. Ritual in the Ecology of a New Guinea People* (Disznókat az ősöknek – rituálé egy új-guineai nép ökológiájában). New Haven, 1968.; C. Geertz: *Agricultural Involution: The Processes of Ecological Change in Indonesia* (Involutív agrárfejlődés – az ökológiai változás folyamatai Indonéziában). Berkeley, 1963.; Ira Berlin: „Time, Space and the Evolution of Afro-American Society on British Mainland North America” (Idő, tér és az afro-amerikai társadalom fejlődése Észak-Amerika brit szárazföldjén). *American Historical*

- Review*, LXXXV (1980), 44–78.; Mintz és Richard Prince: *An Anthropological Approach to the Caribbean Past* (A Karib-tenger vidékének múltja antropológiai megközelítésben). Philadelphia, 1976.; Sahlins: *Culture and Practical Reason* (A kultúra és a gyakorlati ész). Chicago, 1976.
8. C. Geertz: *Interpretation of Cultures* (Kultúrák értelmezése). Emmanuel Le Roy Ladurie brilliáns munkával rekonstruálta az általa vizsgált falu lakóinak kulturális rendszerét: *Montaillou, village occitan de 1294 a 1324* (Montaillou – egy falu Dél-Franciaországban 1294 és 1324 között). Párizs, 1975. Yolanda Murphy és Robert F. Murphy: *Women of the Forest* (Az erdő asszonyai). New York, 1974.; Michelle Z. Rosaldo és Jane M. Atkinson: „Man, the Hunter and Woman. Metaphors for the Sexes in Ilongot Magical Spells” (A vadászó férfi és a nő. A két nem metafórái ilongot varázsszövegekben). A Roy Willis által szerk. kötetben: *The Interpretation of Symbolism*. London, 1975. 43–75.; Rosaldo: *Knowledge and Passion. Ilongot Notions of Self and Social Life* (Tudás és szenvedély, ilongot fogalmak az énről és a társadalmi életről). Cambridge, 1980.; Marilyn Strathern: *Women in Between. Female Roles in a Male World*: Mount Hagen, New Guinea (Nők háttérben. Női szerepek egy férfi világban – Mount Hagen, Új-Guinea). London, 1972. Weiner: *Women of Value* (Értékes asszonyok).
9. Albert B. Lord: *The Singer of Tales* (A mesék dalnoka). Cambridge, Mass., 1960. A trubadurköltészetet tanulmányozó egyetemi hallgatókra is hatott Lord módszere. John C. Messenger, Jr.: „The Role of Proverbs in a Nigerian Judicial System” (A közmondások szerepe egy nigériai jogrendszerben). Az Alan Dundes által szerk. kötetben: *The Study of Folklore* (A folklór kutatása). Englewood Cliffs, 1965. 299–307.; Elinor Keenan: „Norm-Makers, Norm-Breakers: Uses of Speech by Men and Women in a Malagasy Community” (Normateremtők, normarombolók – férfi és női beszédmódok egy malgasi közösségben). A Richard Bauman és Joel Sherzer által szerk. kötetben: *Explanations in the Ethnography of Speaking* (Magyarzatok a beszéd néprajzában). Cambridge, 1974. 125–143.; Davis: *Society and Culture* (Társadalom és kultúra)., 227–267.; George De Vos: *Japan's Invisible Race. Caste in Culture and Personality* (A láthatatlan japán ver seny – kaszt a kultúrában és a személyiségben). Berkeley, 1966.; Fredrik Barth szerk.: *Ethnic Groups and Boundaries. The Social Organization of Culture Difference* (Etnikai csoportok és határaik – a kulturális különbségek társadalmi szerveződése). Bergen, 1969.; Abner Cohen szerk.: *Urban Ethnicity* (A városi etnikum). London, 1974. A kaszt elméletének felhasználásával próbál tájékozódni a zsidóság történetében Maurice Kriegel tanulmánya: *Les Juifs à la fin du Moyen Age dans l'Europe méditerranéenne* (A mediterrán Európa zsidósága a középkor végén). Párizs, 1979. Egyes homoszexualitással kapcsolatos néprajzi anyagokat mutat be Randolph Trumbach: „London's Sodomites: Homosexual Behavior and Western Culture in the Eighteenth Century” (Londoni szodomiták – a homoszexualitás és a nyugati kultúra a 18. században). *Journal of Social History*, XI (1977), 1–33. Egy érdekes álláspont a szexualitás rendszerével kapcsolatban Raymond C. Kelly: „Witchcraft and Sexual Relation. An Exploration in the Social and Semantic Implications of the Structure of Belief” (Boszorkányság és szexuális viszonyok – a hitszerkezet társadalmi és szemantikai következményeinek feltárása). A Paula Brown és George da Buchbinder által szerk. kötetben: *Man and*

- Woman in the New Guinea Highlands (Férfi és nő Új-Guinea hegyvidékein). Washington, D.C., 1976., 36–53. Egy a kultúrák összehasonlításával hatékonyan tájékozódó történeti munka példajaként lásd Kenneth R. Dover: Greek Homosexuality (Görög homoszexualitás). New York, 1980.
10. Lásd H. Geertz és Keith Thomas vitáját: „An Anthropology of Religion and Magic” (A vallás és a mágia antropológiája). *Journal of Interdisciplinary History*, VIII (1975), 71–109. Ismerteti Edward P. Thompson: „Anthropology and the Discipline of Historical Context (Az antropológia és a történeti kontextus tana). *Midland History*, I (1972), 41–55.
11. Robert Redfield: *The Folk Culture of Yucatan* (A Yucatan-félsziget népi kultúrája). Chicago, 1941. Számos munka közül említhető pl. C. Geertz: *The Social History of an Indonesian Town* (Egy indonéz város társadalomtörténete). Cambridge, Mass., 1963.; Milton Singer: *When a Great Tradition Modernizes. An Anthropological Approach to Indian Civilization* (Amikor egy nagy hagyomány modernizálódik – a hindu civilizáció antropológiai megközelítése). New York, 1972.; Wolf: *Peasants* (Parasztok). Englewood Cliffs, 1966.; bibliográfiával William Mangin szerk.: *Peasants in Cities. Readings in the Anthropology of Urbanization* (Parasztok a városokban. Olvasmányok az urbanizáció antropológiájához). Boston, 1970.; Mintz: „Slavery and the Rise of Peasantries” (A rabszolgaság és a parasztság kialakulása). *Historical Reflections*, VI (1979), 213–242.; Sydel Silverman: *Three Bells of Civilization. The Life of an Italian Hill Town* (A civilizáció három beköszöntése – egy itáliai hegyi város élete). New York, 1975.; Christian: *Person and God in a Spanish Valley* (Isten és ember egy spanyol völgyben). New York, 1972.; Susan Tax Freeman: *Spaniards in no Man's Land. The Pasiegos* (Pasiegók – spanyolok a senki földjén). Chicago, 1979. Egy érdekes tanulmány annak bizonyítékául, hogy az állítólag statikus primitív népeknek is lehet történeti érzékük Renato Rosaldo: *Ilongot Headhunting 1883–1974* (Ilongot fejvadászat, 1883–1974). Stanford, 1980. Claude Lévi-Strauss párizsi laboratóriumában, az Ecole Pratique des Hautes Etudes en Sciences Sociales szemináriumain, Angliában, Olaszországban vagy az Egyesült Államokban együtt dolgoznak a történészek és az antropológusok. Olyan közös kötetek tanúsítják az újkeletű együttműködést, mint például Jack Goody szerk.: *Literacy in Traditional Society* (Írásbeliség a hagyományos társadalomban). Cambridge, 1968.; Goody, Joan Thirsk és Thompson szerk.: *Family and Inheritance. Rural Society in Western Europe, 1200–1800* (Család és örökség – paraszti társadalom Nyugat-Európában 1200 és 1800 között). Cambridge, 1976.; Barbara A. Babcock szerk.: *The Reversible World. Symbolic Inversion in Art and Society* (Megfordítható világ – szimbolikus átfordítás a művészetben és a társadalomban) Ithaca, 1978.
12. Mintz: „Time, Sugar, and Sweetness” (Idő, cukor, édesség). *Marxist Perspectives*, II (1979/80), 56–72.